

ŠEZDESET GODINA DJELOVANJA VETERINARSKOG ZAVODA RIJEKA (1947.–2007.)

SIXTY YEARS OF THE VETERINARY INSTITUTE OF RIJEKA (1947–2007)

Antun Tomac¹, Vesna Vučevac Bajt², Tibor Andreanszky¹

SUMMARY

This article follows the history of the Veterinary Institute of Rijeka through three periods: from 1947 to 1961, when it was the Veterinary Diagnostics Station of Rijeka, then from 1961 to 1990 when it operated as the Veterinary Institute, and finally since 1990 in independent Croatia.

The Institute was founded to address issues related to the long-standing local animal epidemics, quick diagnostics of contagious and parasitical livestock and poultry diseases, and foodstuff analysis.

The most distinguished founding fathers of the Diagnostics Station were Dr Emil Walter, Roko Bohorić, Josip Legac, and Dr Karlo Vončina, who was the Station's first director. Bacteriological, parasitological and toxicological analyses started on 2 July 1947, and since 1959 they included laboratory analysis of foodstuffs of animal origin.

From 1978, when all Croatian veterinary institutions joined with the Central Institute for Animal Reproduction and Breeding Zagreb-Križevci and the Veterinary Institute of Zagreb, to 1991, the Veterinary Institute of Rijeka was a part of the joined Croatian Veterinary Institute, and was divided in three sections, that is, diagnostics, foodstuffs and water, and analytical chemistry. From 1991 to 2007 it worked within the centralised national veterinary institute only to become its branch on 2 May 2007. Thanks to high professionalism and good organisation and implementation of preventive measures over

¹ Veterinarski zavod Rijeka. Podmurvice 29, 51000 Rijeka

² Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zavod za povijest, etiku i sociologiju veterinarstva
Adresa za dopisivanje: Prof. dr. sc. Vesna Vučevac Bajt. Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Heinzlova 55, 10000 Zagreb

the last 60 years, the Institute has been successful in combating and reducing nearly all contagious livestock and poultry diseases, including the most dangerous zoonoses in the area of its activity.

Key words: *history of veterinary medicine, 20th century, Veterinary Institute, Rijeka, Croatia*

Veterinarski zavod Rijeka osnovan je 1947. pa je 2007. obilježio šezdeset godina postojanja. U ovom prigodnom prikazu njegov razvoj i rad bit će prikazan kroz tri razdoblja: prvo razdoblje traje od 1947. do 1961., kada je djelovao kao Dijagnostička stanica Rijeka; drugo razdoblje dijeli se na razdoblje od 1961. do 1978., kada je djelovao samostalno kao Veterinarski zavod Rijeka, i na razdoblje od 1978. do 1991., kada je djelovao u sastavu R.O. Veterinarski zavodi Hrvatske; treće razdoblje traje od 1991. do 2007., kada je Veterinarski zavod Rijeka bio najprije sastavnica Hrvatskoga veterinarskog instituta, a potom od 2. svibnja 2007. postao podružnica Hrvatskoga veterinarskog instituta.

PRVO RAZDOBLJE

Veterinarski zavod Rijeka započeo je s radom 1947. godine pod nazivom Veterinarska dijagnostička stanica Rijeka. Od samog osnutka bio je smješten u imponantnoj zgradi u današnjoj Ulici Podmurvice 29 s parkom čija se površina proteže na 3400 m². Veterinarska dijagnostička stanica osnovana je radi nepovoljnih epizootioloških prilika koje su tada vladale na tom području, odnosno radi organiziranja pružanja brze pomoći u dijagnostici zaraznih i parazitarnih bolesti stoke i peradi te provođenja analiza živežnih namirnica (mesa, riba i mlijeka i njihovih proizvoda). Iako su se svi veterinari u regiji zauzimali za ostvarenje takvog projekta, najveće zasluge u tome ipak pripadaju veterinarima dr. Emilu Walteru, Roku Bahoriću, Josipu Legacu i dr. Karlu Vončini.

Nakon što je prikupljena potrebna aparatura za rad, za direktora te ustanove imenovan je dr. Karlo Vončina koji je od 1947. do 1949. bio i njezin jedini djelatnik. Kao iskusan veterinarski bakteriolog, organizirao je stručni rad u novoosnovanoj Veterinarskoj dijagnostičkoj stanici koja je započela s radom 27. srpnja 1947., kada je obavljena prva pretraga. Primarna zadaća novoosnovane Dijagnostičke stanice bila je otkrivanje uzročnika melitokokoze, opasne zoonoze od koje je u to vrijeme bolovao velik broj ljudi u Istri. Godine 1949. u Dijagnostičku stanicu dolaze laborant i čistačica, a kako su iz dana u dan laboratorijske analize postajale sve

Veterinarski zavod Rijeka

raznovrsnije te se obavljaju bakteriološke, parazitološke i toksikološke pretrage, stvorila se potreba za novim zaposlenicima. Tako je 1952. započeo s radom knjigovođa, a potom i veterinar, epizootolog dr. sc. Edvard Dujmović koji je vodio akciju oko suzbijanja melitokokoze. Koliko je taj posao bio opsežan, vidi se iz podatka da je od 1947. do 1961. bilo 661.541 ukupno pregledanih uzoraka krvi ovaca i koza, a pozitivnih reaktora 9422. Dijagnostička je stanica seroaglutinacijom pretražila 286.052 uzorka krvi na melitozu. U to su vrijeme obavljane i serološke pretrage krvi kopitara na sakagiju putem RVK (reakcija vezanja komplemenata – uzorci za ispitivanje pretežno uzimani od konja sa šumskih radilišta). Nakon iznenadne smrti dr. sc. Vončine 1956., u Dijagnostičku stanicu dolazi dr. sc. Stjepan Bastalić koji postaje direktor i ostaje na toj dužnosti do 1980. godine. Velik je broj uzoraka krvi do 1954. slan radi pregleda na brucelozu na serološka ispitivanja u Zagreb, no nakon toga se za te pretrage osposobljava Dijagnostička stanica u Rijeci i preuzima tu dijagnostiku za čitavo područje Istre i Hrvatskog primorja. Od 1954. do 1961. najveći dio posla u Dijagnostičkoj stanici odnosio se na pretrage krvi ovaca na brucelozu putem seroaglutinacije pa je u tome razdoblju ispitano 297.218 uzoraka krvi ovaca i koza. Od zaraznih bolesti dijagnosticirane su više puta bedrenica, kuga peradi i svinjska kuga. Tako su u prvom razdoblju ukupno dija-

Dr. Emil Walter

Roko Bahorić

gnosticirana 32 slučaja bedrenice, od kojih najviše iz Pule i Vodnjana. Osim navedenih bolesti, zabilježeni su i sporadični slučajevi kolere peradi, svinjskog vrbanca, bakterijskih infekcija i intoksikacija iz grupe tzv. plinovitih edema (dijagnosticirani pojedinačni slučajevi parašustavca, dizenterije janjadi i enterotoksemije ovaca). Iz protokola laboratorijskih pretraga vidljivo je da su na pretragu slani razni materijali kao npr. pri klanju stoke, uginuću domaćih životinja, pronađene lešine na otvorenom i slično.

Godine 1957. u Dijagnostičku stanicu dolazi veterinar Anton Vukelić, a dr. sc. Edvard Dujmović odlazi u Veterinarsku stanicu Rijeka. Ubrzo nakon dolaska Vukelić odlazi na jednogodišnju specijalizaciju u Veterinarski institut u Zagreb. Po povratku 1959. proširuje djelatnost Dijagnostičke stanice na područje živežnih namirnica životinjskog podrijetla. To je imalo osobito veliko značenje s obzirom na već dobro razvijen turizam u cijeloj regiji i s tim u vezi postojeći tranzit živežnih namirnica. Za potrebe rada takve službe osnovan je u Dijagnostičkoj stanici laboratorij za ispitivanje kakvoće živežnih namirnica životinjskog podrijetla, koje su ispitivane organoleptički, bakteriološki, a prema potrebi i kemijski. Kao voditelj tog laboratorija, Vukelić je ostvario plodnu suradnju s veterinarskom službom na terenu i svim organizacijama koje se bave preradom živežnih namirnica životinjskog podrijetla. Pretrage su obavljane na mesu i mesnim prerađevinama, mlijeku i mliječnim proizvodima te ribama i ribljim konzervama, a sve poradi zaštite potrošača od neispravnih ili za zdravlje štetnih živežnih

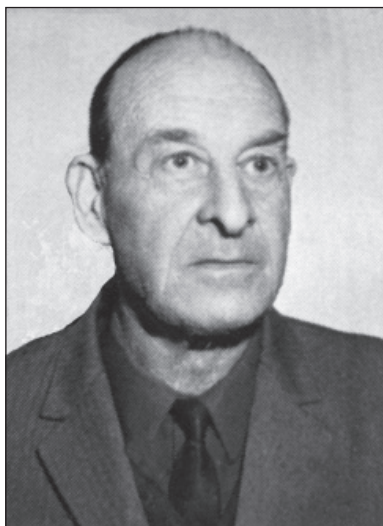
namirnica. O potrebi takvih pregleda govori činjenica da je svake godine pregledano nekoliko tisuća uzoraka namirnica životinjskog podrijetla.

Djelatnost Veterinarske dijagnostičke stanice očituje se najbolje iz ukupnog broja načinjenih pretraga. Od 27. srpnja 1947. do 1. ožujka 1961. obavljeno je: 3989 bakterioloških, 2030 parazitoloških i 336 toksikoloških pretraga.

Rad i djelatnost Veterinarske dijagnostičke stanice u prvom razdoblju obilježilo je to što je to od osnutka do 1961. bila državna proračunska ustanova, dakle sredstva za rad dobivala je od države.

DRUGO RAZDOBLJE

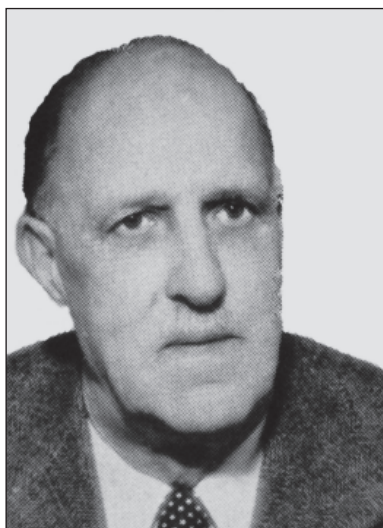
Godine 1961. prestala je s radom Veterinarska dijagnostička stanica i rješenjem Narodnog odbora kotara Rijeka osnovan je, kao samostalna ustanova, Veterinarski zavod Rijeka. Tim aktom Zavod prestaje biti proračunska ustanova i postaje ustanova koja radi na principu samofinanciranja, odnosno sama zaključuje ugovore s poslovnim partnerima za određene poslove i tako ostvaruje prihode. Pritom Zavod osigurava na terenu na kojem djeluje efikasan servis u dijagnostici zaraznih, parazitarnih i uzgojnih bolesti na stoci i peradi te pružanje pomoći u svim poslovima kojim se bavi u osnovnoj i dopunskoj djelatnosti. Djelujući na takvim načelima, Zavod je ostvarivao suradnju sa stočarskim farmama u svojoj regiji. Tako

Josip Legac

Dr. Karlo Vončina

Josip Legac

Dr. Karlo Vončina

je npr. govedarskim farmama pružao pomoć u otkrivanju i dijagnostici poremećaja sekrecije mliječne žlijezde, odnosno upale vimena, a terapiju određivao na osnovi antibiograma. Sličan oblik suradnje ostvaren je i na peradarskim farmama na kojima se pratila patologija farme te preporučivale adekvatne preventivne mjere za sanaciju nastalih patoloških stanja, a napose u PPK-Pazin, najrazvijenijoj farmi u proizvodnji puranskog mesa. U Zavodu su od 1973. provedena pretraživanja uzoraka pčela na zarazne i parazitarne bolesti pa je već prve godine pretražen 2.601 uzorak. Ispitivanja pčela na pčelinju zarazu nozemozu bila su iznimno važna jer je bolest u to vrijeme uzrokovala znatno manju proizvodnju meda. Na osnovi laboratorijskih pretraga te liječenjem bolesnih i ugroženih društava, uspjelo se znatno smanjiti postotak zaraženih društava. Istraživanja su obuhvatila i ispitivanje pčelinjih legla, tzv. američku gnjiloću. Provedene analize bile su besplatne za pčelare jer ih je financirala Republička zajednica za zdravstvenu zaštitu stoke. Uza stručnu, Zavod je obavljao i savjetodavnu ulogu održavajući brojna predavanja po terenu u svrhu edukacije stočara. Veterinari su pak obavljali dodatnu edukaciju na poslijediplomskoj naobrazbi vlastitim odabirom određenog područja.

Veterinarski zavod ostvario je i suradnju s veterinarskom i sanitarnom inspekcijom. Od 1973. uzimaju se i uzorci voda, a provodi se i pretraživanje u Odjelu za ispitivanje živežnih namirnica. Od 1974. obavlja se i pretraživanje briseva čiji su uzorci uzeti iz ugostiteljskih objekata, prodavaonica namirnica životinjskog podrijetla, menza i sl. Prve godine ispitano je

80 uzoraka, a već sljedeće 344 uzorka, što dovoljno govori o djelatnosti Zavoda u tom području. Na osnovi takvih ispitivanja utvrđivalo se stanje higijene u takvim objektima, odnosno ispravnost namirnica životinjskog podrijetla.

Najznačajnije akcije u drugom razdoblju bile su:

1. suzbijanje bruceloze (serološka ispitivanja na brucelozu i ispitivanje uzoraka mlijeka):
 - na brucelozu ispitana 29.443 uzorka, od čega je 25 bilo pozitivnih
 - metodom MPP-a ispitano 4147 uzoraka, od čega je 41 bio pozitivan
2. suzbijanje sakagije – ukupno je pretraženo 13.890 uzoraka krvi od kopitara
3. uspostavljen program zdravstvene zaštite mlijeka i određivanje kakvoće mlijeka
4. uspostavljen program kontrole kvalitete mesa i mlijeka i njihovih proizvoda.

Važna djelatnost Zavoda u ovom razdoblju odnosi se i na ispitivanje parazitoza. U tom smislu Zavod je djelovao tako da je snimio teren i utvrdio vrste parazita. Analizama je ustanovljena invadiranost pojedinih terena velikim metiljem, šugom, krpeljima, želučano-crijevnim nematodama i plućnim vascima.

Najvažnija promjena u kadrovskom pogledu u ovom razdoblju bila je imenovanje novog direktora Zavoda. Godine 1980. imenovan je za direktora mr. sc. Stjepan Perković koji na toj dužnosti ostaje do 2004. godine.

Tablica 1. Vrste i broj provedenih pretraga prema godinama

Vrsta pretrage	Godine		
	1961.–1965.	1971.–1975.	1981.–1985.
serološke	43.333	26.470	8.642
bakteriološke	3.783	6.967	24.337
parazitološke	1.325	3.053	1.613
toksikološke	98	216	172
uzorci namirnica životinjskog podrijetla	6.543	15.747	35.521

Radi racionalnijeg poslovanja i postizanja boljih rezultata, 1978. se svi veterinarski zavodi u Hrvatskoj (Križevci, Rijeka, Split i Vinkovci) udružuju sa Središnjim zavodom za razmnožavanje i uzgoj domaćih životinja Zagreb-Križevci te s Veterinarskim institutom u Zagrebu u jedinstvenu organizaciju RO Veterinarski zavodi Hrvatske. Rezultati takva udruživanja očitovali su se već sljedeće godine kada je obavljeno gotovo milijun raznih laboratorijskih pretraga i ekspertiza. Veterinarski zavod Rijeka 1983. proširuje postojeći prostor i organizira rad u tri odjela – Odjel za dijagnostiku, Odjel za živežne namirnice i vode i Odjel za kemijske pretrage, namirnice animalnog podrijetla i stočne hrane.

Tijekom godina, uz već navedene, događaju se nove kadrovske promjene pa u tom razdoblju u Veterinarskom zavodu dulje ili kraće djeluju:

- mr. sc. Borislav Šimundić, dr. vet. med., 1973.–1982.
- Mara Tomljanović, laborantica, 1975.–1989.
- Vesna Mandekić, dr. vet. med., 1976.–2008.
- mr. sc. Stjepan Perković, dr. vet. med., 1980. – do umirovljenja 2007., predstojnik od 1980. do 2004.
- mr. sc. Antun Tomac, dr. vet. med., od 1981. dalje, predstojnik od 2004.
- Ana Šipek, laborantica, 1982.–1998.
- Laslo Papp, dipl. ing., 1983.–1987. (poginuo u prometnoj nesreći)
- Snježana Georgiev*, dipl. ing. kemije, 1989.–1991.
- Marija Anić, dipl.* ing. preh. teh., 1991.–1992.
- Alenka Parmać*, dipl. ing. kemije, 1992.–1992.
- Sanja Supan*, dipl. ing. kemije, 1996.–1997.
- Mirjana Bučić-Žilić, dipl. ing. kemije, 1996.–2003.
- Dijana Mišetić, prof., od 1997. do danas.

(Osobe označene zvjezdicom zbog kratkog boravka na Zavodu nisu znatnije pridonijele njegovu napretku.)

Veterinarski zavod je u ovom razdoblju, uza svoju primarnu djelatnost – laboratorijsku i terensku dijagnostiku zaraznih, parazitarnih i uzgojnih bolesti na stoci i peradi te analize živežnih namirnica životinjskog podrijetla, ostvario i druge važne aktivnosti. Zahvaljujući sustavnom radu i preventivnim mjerama, veterinarska je služba uspjela iskorijeniti ili u dobroj mjeri suzbiti brojne zarazne bolesti stoke.

TREĆE RAZDOBLJE

Nakon osamostaljenja u suverenoj Republici Hrvatskoj dolazi do organizacijskih promjena u radu Zavoda, koje su bile zacrtane Zakonom o ustanovama (N.N. br. 76/93. i 29/97.) i Zakonom o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti (N.N. br. 96/93.) te Zakonom o veterinarstvu (N.N. br. 70/97 i N.N. br. 41/07). Na temelju članka 54. Zakona o ustanovama, Upravno vijeće Hrvatskoga veterinarskog instituta donosi 2. svibnja 2007. Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Hrvatskoga veterinarskog instituta, prema kojem je Institut ustrojen od: Središnjeg instituta i podružnica instituta na osnovi kojih Veterinarski zavod Rijeka postaje jedna od podružnica Hrvatskoga veterinarskog instituta, a čine ga: Laboratorij za dijagnostiku, Laboratorij za mikrobiologiju hrane ljudi i hrane za životinje, Laboratorij za analitičku kemiju i rezidue, Laboratorij za pripremu podloga i sterilizaciju i Opća jedinica.

Danas je djelatnost Zavoda određena odredbama Zakona o veterinarstvu (N.N. br. 70/97. i N.N. br. 41/97.), a odnosi se na laboratorijsku dijagnostiku zaraznih i nametničkih bolesti životinja, ispitivanje zdravstvene ispravnosti i kakvoće krmiva, vode i namirnica životinjskog podrijetla te obavljanje drugih poslova određenih Statutom i u skladu sa Zakonom o veterinarstvu RH.

Od 2001. do 2006. obavljeno je: 33.416 bakterioloških pretraga u odjelu dijagnostike i 33.340 bakterioloških pretraga živežnih namirnica, 88.421 bris ili otisak, 1698 parazitoloških pretraga, 3610 trihineloskopskih pretraga i 16.547 seroloških pretraga. Tijekom 2006. Hrvatski veterinarski institut uključen je u Plan praćenja kvalitete mora i školjkaša na područjima uzgoja i izlova školjkaša, a od 2007. u taj su plan uključeni i veterinarski zavodi u Rijeci i Splitu.

Zahvaljujući stručnom kadru, dobroj organizaciji u radu i provođenju preventivnih mjera na području istarsko-primorsko-goranske regije, koju pokriva Zavod, veterinarska je služba uspjela suzbiti ili svesti na sporadične slučajeve gotovo sve zarazne bolesti stoke i peradi, kao i najopasnije zoonoze.

Za razdoblje od posljednje dvije godine svakako je najvažnije da je Zavod u fazi akreditacije (u skladu s normom HRN EN ISO/IEC 17.025:2005), koja će se dobiti u prosincu ove godine od HAA. Da bi se do toga došlo, trebalo je implementirati Priručnik kvalitete i dokumentaciju druge i treće razine, implementirati mikrobiološke metode u skladu s ISO normama, uključiti se u laboratorijsku kalibraciju te je uspješno proći. Da bi sve te uvjete zadovoljili, prostorno i tehnički, nužno je dograditi postojećoj zgradi novi prostor, a postojeći rekonstruirati.

IZVORI

Arhiva Zavoda za povijest, etiku i sociologiju Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Arhiva Veterinarskog zavoda Rijeka

Sjećanja živućih bivših i sadašnjih zaposlenika

Kamenski B., 40 godina veterinarske stanice Rijeka 1955.–1995. Rijeka: Veterinarska stanica, 1995.

Tomac A. i Vučevac Bajt V.: Veterinarski zavod Rijeka (1947.–2007). U: Petaros A. ur. Zbornik sažetaka 8. znanstvenog skupa Rijeka i Riječani u medicinskoj povijesnici. Rijeka: HZDPZK, 2007., str. 36.-7.

SAŽETAK

Šezdesetogodišnje djelovanje Veterinarskog zavoda u Rijeci prikazano je kroz tri razdoblja: od 1947. do 1961. kada je djelovao kao Veterinarska dijagnostička stanica Rijeka, od 1961. do 1990. kada je djelovao kao Veterinarski zavod i razdoblje nakon 1990., tj. u samostalnoj Hrvatskoj.

Osnutak Zavoda uvjetovale su tada nepovoljne epizootološke prilike na tom području, potreba za uspostavljanjem brze dijagnostike zaraznih i parazitaranih bolesti stoke i peradi, a zatim i potreba za obavljanjem analize namirnica životinjskog podrijetla.

Za osnutak i realizaciju Dijagnostičke stanice najzaslužniji su bili: dr. Emil Walter, Roko Bohorić i Josip Legac te dr. Karlo Vončina koji je bio i njezin prvi ravnatelj. S bakteriološkim, parazitološkim i toksikološkim pretragama započelo se 2. srpnja 1947., a nakon 1959. djelatnost se već proširuje i na analizu živežnih namirnica životinjskog podrijetla.

Udruživanjem svih veterinarskih zavoda u Hrvatskoj sa Središnjim zavodom za razmnožavanje i uzgoj domaćih životinja Zagreb-Križevci i s Veterinarskim institutom u Zagrebu od 1978. do 1991., riječki Veterinarski zavod djeluje u sklopu jedinstvenoga Veterinarskog zavoda Hrvatske, a rad se organizira u tri odjela (za dijagnostiku, za živežne namirnice i vode te za kemijske pretrage). Od 1991. do 2007. Zavod je djelovao kao sastavnica Hrvatskoga veterinarskog instituta, a od 2. svibnja 2007. djeluje kao podružnica Hrvatskoga veterinarskog instituta.

Zahvaljujući stručnom kadru, dobroj organizaciji u radu i provođenju preventivnih mjera u proteklih 60 godina na području istarsko-primorsko-goranske regije, koju pokriva Zavod, veterinarska je služba uspjela suzbiti ili svesti na sporadične slučajeve gotovo sve zarazne bolesti stoke i peradi, kao i najopasnije zoonoze.

Ključne riječi: povijest veterinarske medicine, XX. stoljeće, Veterinarski zavod, Rijeka, Hrvatska